

**V. Hafta: Teknolojinin Özünü Sorgulamak,
Tekhne (Martin Heidegger)**

Bu derste Martin Heidegger'in *Tekniğe İlişkin Soruşturma* metni okunarak bu metinde öncelikle “teknolojinin özünde, teknik bir şey olmadığı”na ilişkin temel sav tartışmaya açılacaktır. Günümüz Modern Teknoloji dünyası felsefe ya da düşünmenin bile genel, herkesçe kabul görmüş anlamlara sığınan, anlaşılabilirliği saplantılı olarak ilke edinmiş ve tüm olanaklarıyla açık olandan farklı bir görünüşü olmayan, bu nedenle de **kökensel başlıkların, başlangıçların** olanaksız olduğu, tüm temel kavramların kullanıldığı ve sözle otantik ilişkinin yitirildiği bir dünya açılımıdır. Bu özsel karakteriyle modern teknoloji dünyası, **tamamlanmış metafiziktir**. Modernlik, teknik ve hesaplayıcı düşünmeyi bir arada tutan metafiziğin sonunda dünya *artık teknik olarak görünmektedir*. Bu teknik açıklık, tüm anlamlı ayrılıkları (farklılıkları) ve hiyerarşik değer sistemini eşitlediği için özünde *nihilist* bir oluşum taşır. Çünkü teknoloji alet, araç ya da makine üretiminin özel alanı değildir. O, doğanın, kültürün, politikanın yaptığını yapar. Dünya olarak açılan her ne varsa teknoloji onların açığa çıkma yolu olur ve her şeyi o üretir. Bu nedenle, teknoloji sorunsalı sanıldığından çok daha şiddetli ve de güçlüdür. Onu **Machenschaft** yani makineleşme, üretim, tüketim çılgınlığı ya da savurganlık ve sömürü gibi en uç ve de şiddetli görüntülerinden çok daha derin ve kökensel bir yerde aramak gerekir. Bu anlamda, Modern Teknoloji Çağını karakterize eden beş temel oluşumu ve görünüşü vardır: 1) Matematik ve fiziğin öne çıktığı modern bilim **ve onun açılımı olan makine teknolojisi**, 2) **Estetiğe indirgenen sanat**. Bu, özünde sanat yapıtının öznel deneyim nesnesi olması, sanatın insan yaşamını öykünmesidir. 3) İnsan etkinliğinin ya da eylemlerinin kültür olarak ya da kültürün en yetkin olanağı olarak düşünülmesi 4) Tanrıların yitişi, yokluğu (**Entgötterung, Degodization**) Tanrılar bizi terk etmiştir. Tanrıların kaçışı yerini dinsel deneyime (**Erfahrung**) bırakmıştır. Tanrıların yokluğunun yarattığı bu boşluk tarihsel bir çizgide ve psikolojik olarak sorgulanmayı bekleyen bir mitin habercisidir. Bu sonuncusu iki temel süreci anlamlandırır (a) Dünya resminin Hıristiyanlaşması yani dünyanın **yitimsizlik, koşulsuzluk ve mutlaklık** kavramlarıyla biçimlendirilmesi. (b) Hıristiyan öğretinin bir dünya görüşü olması.

Metafiziğin sonu, tamamlanması eğer varlığın makineleşmesi ise ve makineleşme de özünde bu beş temel oluşuma geri götürülerek anlaşılabilirse bu durumda **insanın** burada nasıl konumlandığını belirlemek asli zorunluluklardan biri ve belki de en önemli olanıdır. İnsan varoluşu, bu açıklığın **tanınmamış çobanı, bekçisi, gardiyanıdır** ve kendini bu açıklığın arayışı olarak bulur ancak aradığına ilişkin hiçbir bilgisi de yoktur. **Animal rationale** olmuştur; “özne” olmuştur ve tarihte gelişmiş bir akla sahiptir. Bu anlamda, özne olarak insan

varlığının açığa çıkması tekniğin açığa çıkmasıyla birebir örtüşmektedir. Şöyle açıklayalım: Modern teknik insanı yapılabılır olana eşlik eden, ona yön veren “özne” olmaya bırakır. Burada ussallığı tanımlayan iki şey vardır güçlerin yönlendirilmesi ve de dağıtımı. Böylelikle düşünme kendini *hesaplayıcı* bir biçimde açar. İnsan kitlesel olanın bir parçası olarak ona hesaplayarak eşlik eder. **Makineleşme** çağında kontrolsüz, sınır tanımayan gücün sahiplendiği insan varlığı aynı zamanda kendini bir canlı (yaşayan bir şey) olarak kavrar. Burada, insan olarak hala varlığını sürdüren tek şey yaşam deneyimi (*Erlebnis*)’dir. Yaşam deneyimi, insanın tavır ve yönelimlerinin makineleşme çerçevesinde onun kendi görüntüsünü ve “olan”ları açığa çıkarmasıdır. Bu, kontrolsüz gücün vardığı en son noktadır, onun uzağa atılmışlığının son göstergesidir. Dolayısıyla modernlik makineleşmede sonlanır. Onun her şeyi sahiplenen gücü bir diğer yandan varlığın kendini açmasından uzağa düşmüş olmasınca güçsüzlüğü (belirsizliği, yersizliği) kendi kökenini “**teknik**” olarak açamaz. Çünkü o artık onu o yapanı, kendi kaynağını da görme gücüne sahip değildir. Uygarlaşma ve kültür kavramları bile bu çağa hiç uygun değildir. Yalnızca sona gelmiş olanın hazırlığı içindir; tüm bunlar. İnsanın kitlesel var olma biçiminin ve şeyleri sahiplenmenin sınırlı, özel bir formu olarak var olurlar.

Teknoloji çağı insanları her şeyden önce düzenlemeye mecbur bırakır. Bu mecburiyet her ne kadar bizim makine teknolojisini kullanmamızda en açık biçimiyle görünüyorsa da yalnızca bununla sınırlanamaz. Düzenleme gücü, yetisi ve hatta onun iktidar olması özünde hiçbir zaman yalnızca insanın yaptığı bir şey değildir. Aksine, insan varoluşunu aşan ve hatta insanın da onun uygulamaları, sürüp gitme yollarından biri olduğu kaçınılmaz bir hükmediciliği vardır. O halde, teknolojinin sürdürülme ilkesi olarak düzenleme insan yoluyla da kendini açabilmektedir. İnsan burada tasarım yetisi olarak görülür ve düzenlemenin hesaplayıcılığında düzenlenebilir olanı hazırlar, düzenekleştirir. Bu anlamda *insanın yeni tanımı* düzenlemenin düzenlediği bir tasarım olmaktır. İnsanın özü, kurarak, hazır hale getirerek düzenlemeyi insani biçimlere sokmaktır. Burada üretim ve tüketim döngüsü hız, kolaylık ve çabucak unutmaya dayanırken, kalıcılık ve süreklilik ise hazırda bekletilenin niteliği olur ve düzenleme etkinliğinin dışında durana işaret eder. Sonuç olarak, teknoloji çağında bir şeyin özü onun düzenlenmek için hazırda bekletilen bir şey olmasıdır. Dolayısıyla böyle bir durumda herhangi bir şeyin var olma ereği (*telos*) ya da kendini tamamlama arzusu, eğilimi (*entelekhia* gibi) düzenlenebilir olmaktır. Kısacası, teknoloji çağının hakikati düzenlenebilirlik ile düzenleme etkinliğinin bir arada sürmesidir.

Heidegger'in *Ge-stell* olarak yorumladığı bu sorun onun ünlü "teknolojinin özü teknolojik bir şey değildir" sözünün kılavuzluğunda sorgulanmalıdır. Teknolojinin şiddeti, şiddetin

kökensel anlamını yitirmiş türden bir açığa çıkmanın (*aletheuein*) tarihsel (*geschichtlich*) biçimidir ve bu açığa çıkma biçiminin karakteristiği teknoloji çağının tüm olanaklarını "düzenleme", "kontrol" ve "verimlilik" in buyruklarına göre bir araya getirmektir. Bu, dayatmanın ve çıkarıya göre, çıkar için yönlendirmenin, bir şeyin kendi varlığını görmezden gelmek ya da ona meydan okumanın (*Herausforderung*) genel tavrıdır. Bu tavır, günümüz modern teknoloji çağının her yanına sinmiş, her yerde izine rastlanan tüm şeyler ve onlarla ilişki olanaklarını yalnızca çıkar, hizmet, verim adına kullanılmak üzere bekletilen kaynaklara (*Bestand*) dönüştüren tavrıdır. *Ge-stell* olarak açığa çıkan modern teknoloji **kuran, yerleştiren, düzenleyen** tavrıyla şiddetin *evrensel* açılımı olur. Evrensellik burada onun varlığa gelmekte olan her şeyle ilişkilendiği gibidir. Yalnızca bir araya toplanan ya da seri olarak üretilen değil; her şey ve hatta herhangi bir şeyin özgün varlığı bile onun tarafından belirlenmekten kaçınmaz. Günümüz dünyasında, şeylerin doğası olan *Ge-stell* insan varoluşunu bile kendine dönüştürür. İnsan da artık tarihsel olarak ayrıcalıklı konumundan, usun demir tahtından yoksundur. **O, artık yalnızca iş verimliliğinin, değişim değerinin, hız ve başarı çizelgelerinin belirleyip kullandığı bir kaynaktır.** Tüm bu söylenenlerin izinde denilebilir ki *Ge-stell* olarak teknoloji yalnızca kendinden önceki var olma yolunu olanaksız kılmakla kalmaz aynı zamanda tüm olanaklı var olma yollarını da mutlak ve sınırsız, çılgın bir hızla yayılıp genişlemesiyle kapatır.

Çağımıza damgasını vuran teknolojik çılgınlık en derinlikli kavrayışında *Gewalt*, şiddet olarak insan varoluşunun şeylerle nasıl bir arada var olabileceğini biçimlendiren *tekhne*'nin özüne aittir. Tabii burada *tekhne*'nin Antik Yunan'da bir tür **bilgi** olduğunu da hemen anımsayalım. Bu türden bilgi kendini politika, gündelik yaşam ve hatta tarih ve sanat olarak açabilir. Heidegger bu konuyu Sofokles'in *Antigone* trajedisine ilişkin iki ayrı yorumunda incelik ve ustalıkla tartışır. Bu yorumlardan ilki *Einführung in die Metaphysik* (Metafiziğe Giriş)'te diğeri ise *Hölderlins Hymne <<Der Ister>>*'de yer alır. Bunlardan ilkinin belirleyen iki temel nitelik vardır: 1) Şiddet uygulamak, herhangi biri ya da bir şeyin varlığını ortadan kaldırmaya, zarar vermeye yönelik olarak şiddeti kullanmanın eleştirel yorumu yapmak, 2) *Tekhne* olarak bilgiye özgü kahramanca ve trajik nitelikteki şiddetin açığa çıkmasının övülmesi, yüceltilmesidir. Heidegger'e göre bu ikinci türden şiddet, diğerinin aksine kökensel ve yaratıcı olandır. Rahipler, şairler, devlet adamları ya da düşünürlerin yapıtlarıyla taçlanır (Heidegger, 1968: 102). *Der Ister*'deki *Antigone* yorumunun diğerinden yalnızca vurgu ve ton farkı olduğu kabul edilmekle birlikte, burada herhangi bir düzeltme yapıldığı ya da Heidegger'in ilk yorumdaki savlarından tamamen vazgeçtiği söylenemez. Ancak iki yorum arasındaki incelikli ve derinlikli ayrımın ilkinde *tekhne* olarak bilgiye vurgu

yapılmakta ve hatta bu ikisi özdeş görülmekteyken ikincisinde bu, *tekhne* olarak bilginin dışına çıkmanın, ona karşı bir bilginin arandığı görülür. Bu yeni bilgi, teknolojiye karşı ve onun dışında bir olanaklılık olarak *poetiktir* ve *poetik düşünmeyle* ilintilidir (Geiman, 2001:162). Heidegger'in bu dönüşümle açıkça ortaya koyduğu şudur: Şiddetin her daim yaşamımızda potansiyel ya da aktüel olarak var olması da, totaliter (bütünlükçü ve gücün tekeline dayalı) politikanın ta kendisi de kaynağında insansal bilginin *tekhne* olarak açığa çıkmasıdır. Bu, aslında, iki bin beş yüzyıllık felsefe tarihinin bir bütün olarak başarısızlığıdır ve metafiziğin tümüyle bir kenara bırakılmasını yeni düşünme yolları için zorunlu kılmaktadır. Heidegger'in *Beitrage*'deki “cesurca tanınan, bilinen ne varsa terk etmek ve şeylerden acilen hiçbir şey beklememek” çağrısını bu doğrultuda yorumlamalıyız.